

Foto: Anda van Riet

DE LEERLING ALS EIGENAAR VAN DE LEESVAARDIGHEIDSLESSEN

In de leesvaardigheidsmethodiek ‘De leerling als eigenaar’ ligt de keuze voor de teksten en het ontwerpen van geschikte verwerkingstaken grotendeels bij de leerlingen zelf, waardoor ze zelf verantwoordelijk zijn voor het onderwijs. De tekst met vragen staat niet langer centraal, maar het maken van alternatieve taken die tekstbegrip beter meten. De methodiek wordt op dit moment toegepast in de lessen Nederlands op het Marne College in Bolsward.

FETSJE REINSMA

Het aankondigen van leesvaardigheid als onderwerp van een les of lessenreeks wordt door leerlingen stevast klagen ontvangen. Leesvaardigheid wordt geassocieerd met saaiheid. Deze associatie van de leerlingen is goed voor te stellen, want op dit moment worden de lessen leesvaardigheid voor een groot deel bepaald door de manier waarop dit onderdeel aan het eind van de schoolcarrière getoetst wordt. Op de meeste scholen zijn de lessen leesvaardigheid gericht op het juist kunnen beantwoorden van vragen bij teksten. Het centraal examen bestaat hier immers uit. Met andere woorden: de toetsvorm is inmiddels onderwijsvorm geworden (De Vos, 2008). De Vos meent dan ook dat de leerlingen niet geleerd wordt

goed te lezen, maar dat zij gedurende hun hele schoolcarrière de technieken leren beheersen die nodig zijn om een examen tot een goed einde te brengen.

Het idee dat het tekstbegrip niet valide en betrouwbaar getoetst wordt met het beantwoorden van vragen bij teksten, wordt ondersteund door Kamalski, Sanders, Lentz en Van den Bergh (2005) en Ekens (2008). Kamalski et al. toonden dit aan met een onderzoek naar vier verschillende toetsmethodes voor het valide en betrouwbaar meten van tekstbegrip: de traditionele vragen, de *cloze*-test (gatentekst), de sorteertaak en het *mental model*. De traditionele vragen kwamen als toetsvorm het slechtst uit het onderzoek naar voren. De sorteertaak bleek het meest valide en betrouwbaar meetinstrument voor tekstbegrip. Ekens meent zelfs

Op de meeste scholen zijn de lessen leesvaardigheid gericht op het juist kunnen beantwoorden van vragen bij teksten.

De toetsvorm is inmiddels onderwijsvorm geworden

dat de inhoud van een tekst, het werkelijke tekstbegrip, in het gedrang komt door de traditionele vragen. Niet het begrijpen van de tekst is het doel van de leerlingen, maar het beantwoorden van de vragen.

Dit alles maakt duidelijk hoezeer het leesvaardigheidsonderwijs baat zou hebben bij een andere aanpak. Tekstbegrip moet centraal staan en niet de zoektocht naar de juiste antwoorden. De leerlingen zullen op die manier het doel van zakelijk lezen begrijpen: het begrijpen van een tekst door het leggen van juiste verbanden. Naar aanleiding van literatuuronderzoek kwam ik tot de volgende ontwerpprincipes voor een lessenserie, die in mijn ogen noodzakelijk zijn om tot motiverende leesvaardigheidslessen te komen. Deze ontwerpprincipes zijn de volgende:

- Leerlingen zijn eigenaar van het leesvaardigheidsonderwijs.
- Leerlingen hebben een actieve rol.
- Leerlingen hebben keuzes, die aansluiten bij hun interesse of hun niveau (differentiatie).
- Leerlingen werken samen.
- Er wordt gevarieerd in werkvormen.
- Teksten hebben een realistische context.
- Er wordt gebruikgemaakt van instrumenten die het tekstbegrip goed meten.

De bovenstaande ontwerpprincipes hebben geleid tot een uitwerking van de methodiek 'De leerling als eigenaar'. Zoals de naam van de methodiek al aangeeft, ligt de kracht van de nieuwe aanpak in de inbreng van de leerlingen. Zij selecteren zelf teksten en bedenken zelf opdrachten bij deze teksten. Zo bepalen niet de docenten en de leergangauteurs de inhoud van de les, maar de leerlingen, met als gevolg dat leerlingen zich meer betrokken voelen. De methodiek is in eerste instantie ontworpen voor de bovenbouw havo/vwo, maar kan ook in andere niveaus en jaarlagen worden toegepast.

Naast eigenaarschap is de mogelijkheid tot differentiatie een belangrijk punt geweest bij het ontwerpen

van de methodiek. Het onderwijs moet mogelijkheden bieden om aan te sluiten bij individuele interesses en persoonsgebonden niveau.

De drie fasen

De methodiek is een lesmodel waarin leerlingen drie taken hebben: ze zoeken en selecteren teksten, ze ontwerpen een door de docent vastgestelde set opdrachten en ze voeren opdrachten (gemaakt door andere leerlingen) uit. Aangezien de leerlingen zelf bepalen welke teksten in de les behandeld worden en ze hierbij ook zelf opdrachten uitvoeren en ontwerpen, zal de betrokkenheid van de leerlingen vergroot worden. De docent houdt de kwaliteit van de taken in het oog.

De eerste fase van de methodiek is de 'dokterswachtkamer'. Leerlingen mogen vrij lezen uit een aantal vooraf geselecteerde tijdschriften. De docent houdt het niveau van de tijdschriften in de gaten en kan de selectie van tijdschriften aanpassen aan het niveau waaraan lesgegeven wordt. Leerlingen hoeven geen opdrachten te maken bij de teksten. Het lezen van teksten zonder opdrachten wordt ook door De Vos (2008) en het APS aanbevolen. Leerlingen maken op deze manier meters en hoeven niet na te denken over het oplossen van opdrachten. Leerlingen wordt wel gevraagd om titels op te schrijven van interessante teksten. Op deze manier dragen de leerlingen zelf teksten aan voor een latere fase.

In de tweede fase maken de leerlingen kennis met voor hen onbekende taken bij teksten. Ze krijgen uitleg over de cloze-test, de husseltaak (een tekst waar alle alinea's door elkaar staan) en de sorteertaak. De leerlingen krijgen een tekst met de taak van de docent. De docent kiest hier best een tekst voor die in 'de dokterswachtkamer' door een leerling als interessant bevonden is. De leerlingen merken zo direct dat ze invloed op de lessen hebben. Wanneer de leerlingen bekend zijn met de taken, is het tijd voor de derde fase.

Tijdens het uitvoeren van een sorteertaak, maar ook bij het ontwerpen, moet je echt heel actief bezig zijn om het juiste verband te leggen tussen begrippen

In de derde fase gaan de leerlingen zelf taken ontwerpen bij een zelfgekozen tekst. De basis van alle taken bestaat uit de cloze-test, de husseltaak of de sorteertaak. Leerlingen worden door deze opzet gedwongen goed na te denken over de teksten die zij selecteren en de opdrachten die ze vervaardigen: Is deze tekst van voldoende niveau? Vindt een klasgenoot dit ook interessant? Is deze opdracht voor een klasgenoot niet te moeilijk of te makkelijk? Dit maakt aanspraak op hun reflectievermogen en stimuleert leerlingen de tekst meer van een metastandpunt te aanschouwen. De leerlingen werken in duo's, zodat ze over de tekst moeten spreken. Zo moeten zij wel proberen hun ideeën over de tekst onder woorden te brengen.

De sorteertaak nader toegelicht

In de methodiek is een grote rol weggelegd voor de sorteertaken, aangezien deze vorm niet alleen uit het onderzoek van Kamalski et al. (2005) als beste naar voren kwam, maar ook in mijn praktijk door leerlingen erg hoog gewaardeerd wordt. Een sorteertaak bestaat uit een rijtje van een twintigtal begrippen die uit een tekst zijn geselecteerd. De leerlingen krijgen daarbij de volgende instructie:

Hieronder staan begrippen die uit de tekst '...' komen. Sorteert alle begrippen in categorieën. De hoeveelheid categorieën en begrippen per categorie mag je zelf bepalen. Elk begrip mag slechts bij één categorie worden geplaatst. Licht bij elk begrip toe waarom je dat begrip bij de categorie hebt geplaatst. Houd er rekening mee dat de categorieën gebaseerd moeten worden op de tekst. De relaties tussen begrippen moeten in de tekst impliciet of expliciet aanwezig zijn.

De sorteertaak kent geen eenduidig antwoordmodel. Het is mogelijk dat twee leerlingen de begrippen verschillend categoriseren, maar dat ze allebei wel de maximale score behalen. Het niet hebben van een eenduidig antwoordmodel maakt het nakijken van de taak lastig. Door de tekst klassikaal te bespreken, komen veel van de verschillende mogelijkheden aan bod. Ook kan de docent ervoor kiezen de sorteertaak van zwakke leerlingen of leerlingen die nog twijfelen aan hun antwoord te bekijken en de leerlingen individueel feedback te geven.

Tekstbegrip moet centraal staan en niet de zoektocht naar de juiste antwoorden

Bij het sorteren moeten de leerlingen met een aantal zaken rekening houden. Zo moet de relatie tussen begrip en categorie inhoudelijk van aard zijn. Eigennamen mogen bijvoorbeeld niet onder de categorie 'personen' gecategoriseerd worden of 'deze begrippen beginnen allemaal met een m'. Daarnaast moet de relatie tussen begrip en categorie impliciet of expliciet in de tekst aanwezig zijn. Er mag dus niet op basis van bijvoorbeeld voorkennis een relatie gelegd worden zonder dat die relatie ook in de tekst benoemd is. De begrippen mogen slechts eenmaal gebruikt worden. Als een begrip in meerdere categorieën geplaatst kan worden, plaatst de leerling het in de categorie die hij het meest passend vindt. Het is bij de sorteertaak mogelijk dat er een begrip alleen in een categorie staat aangezien het verder geen relaties – of negatieve relaties – vertoont met de andere

begrippen uit de lijst. Het samenbrengen van twee woorden die alleen een negatief verband met elkaar hebben, is de meest gemaakte fout. Wat een negatieve relatie precies is, wordt duidelijk uit onderstaand fragment.

‘Kanzi, wil je de uien snijden?’ De bonobo op het filmpje staart een paar seconden voor zich uit. Dan pakt Kanzi het mes dat voor hem ligt, en mept ermee op een hoop uienknippers. Snijden kun je het niet noemen, maar zijn begeleidster rekent het goed.

Case closed, lijkt het: apen kennen taal. Maar bij een net iets ingewikkeldere opdracht als ‘Geef me de melk en de cola’ gaat hij al de mist in. Elke keer als je hem dat vraagt, doet hij iets anders. Eerst komt hij alleen met de melk aanzetten, en dan alleen met de cola. Dan haalt de aap allebei en uiteindelijk haalt hij niets op. Totale verwarring.

Wat Kanzi kan, is natuurlijk niet helemaal niets. De bonobo leerde de betekenis van ongeveer duizend woorden goed uit zijn hoofd. Maar hoe je losse woorden kunt laten samenwerken, dat is zijn dierlijke brein te machtig.

Kanzi’s prestaties werden vergeleken met die van Alia, een mensenkint van twee. Zij scoorde op de tests met ingewikkelde zinnen veel beter dan de aap, 68 procent deed ze goed, waar Kanzi op 22 procent bleef steken. Alia snapt deze lastige zinnen, omdat ze een uniek menselijk talent heeft: mensen kunnen in elke zin steeds weer nieuwe woorden en zinnen inbedden. Het inbedden heet recursie.

Fragment naar ‘Wat blaft de hond’, *Quest*, februari 2012, p. 46–49

Bij bovenstaand fragment moeten de leerlingen de begrippen ‘Kanzi’, ‘Alia’ en ‘recursie’ sorteren. Er zijn meerdere opties. ‘Kanzi’ en ‘Alia’ kunnen in een groep worden geplaatst, omdat beide proefpersonen waren in hetzelfde onderzoek. ‘Alia’ en ‘recursie’ kunnen samen gezet worden, omdat Alia in staat is recursie toe te passen. Het is niet mogelijk ‘Kanzi’ en ‘recursie’ in een en

dezelfde categorie te plaatsen, aangezien Kanzi niet in staat is woorden in zinnen in te bedden. Dit wordt een negatieve relatie genoemd.

Het ontwerpen van een sorteertaak is niet lastig als je het een paar keer hebt gedaan. Je begint met het lezen van de tekst en het aanstrepen van de belangrijkste begrippen. De geselecteerde woorden betreffen altijd kernwoorden van een tekstgedeelte. Elk begrip komt letterlijk in de tekst voor. Verbasteringen, vervoegingen of iets dergelijks mogen dus niet gebruikt worden. De begrippen moeten in de tekst aan te strepen zijn en gemarkeerd worden. Eigennamen mogen gebruikt worden. Ook is het mogelijk dat een begrip uit meerdere woorden bestaat. Een sorteertaak bestaat uit ongeveer twintig begrippen.

Reacties uit de klas

De methodiek ‘De leerling als eigenaar’ slaat aan bij de leerlingen. Leerlingen zijn een stuk gemotiveerder voor de lessen leesvaardigheid. Tijdens ‘de dokterswachtkamer’ is het over het algemeen stil in de klas. Leerlingen stoten elkaar wel eens aan om elkaar te wijzen op een interessante tekst die ze aan het lezen zijn, waarop de tijdschriften van de twee leerlingen worden verwisseld. Tijdens het maken van de taken is er veel overleg tussen de leerlingen, waardoor ze gedwongen zijn de ideeën die zij bij een tekst hebben te verwoorden voor een klasgenoot. Ook het ontwerpen was succesvol. Een leerling verklaarde het succes: ‘Tijdens het uitvoeren van een sorteertaak, maar ook bij het ontwerpen, moet je echt heel actief bezig zijn om het juiste verband te leggen tussen begrippen. Met de tekst met vragen is dat veel minder, dan ga je echt gericht op een stukje tekst zoeken.’ De actieve rol en de eigen inbreng worden door de leerlingen zeer gewaardeerd en zorgen voor een meer gemotiveerde houding tijdens de leesvaardigheidlessen. ■

Met dank aan Ellen Jansen en Carien Bakker (RuG).

LITERATUUR

Ekens, T. (2008). *Activerende lees- en schrijflessen: Een handreiking voor het vak Nederlands in de tweede fase*. Enschede: SLO.

Kamalski, J., Sanders, T., Lentz, L., & Bergh, H. van den. (2005). Hoe kun je het beste meten of een leerling een tekst begrijpt? Een vergelijkend onderzoek naar vier methoden. *Levende Talen Tijdschrift*, 6(4), 3–9.

Vos, B. de. (2008). *Lezen! Achtergronden en ideeën om het leesonderwijs te verdiepen en te variëren*. Utrecht: APS.

agenda

- 12 december 2012**, Groot Dictee der Nederlandse Taal, <<http://grootdictee.nps.nl>>
- 14 december 2012**, ABLA–Anéla Studiedag 2012, Luik, <www.anela.nl>
- 14 december 2012**, Dag van de Friese Taalkunde, Leeuwarden, <www.fryske-akademy.nl>
- 14 – 15 december 2012**, Literaire Vertaaldagen 2012, Amsterdam, <www.literairvertalen.org>
- 18 januari 2013**, NACV-Expertmeeting Professionele Communicatieve Vaardigheden, Groningen, <www.nacv.nl>
- 18 januari 2013**, Studiedag Mbo Taalcoach Academie ‘Uitwisseling van methodiek en materialen’, Amersfoort, <www.mbotaalcoach.nl>
- 22 – 26 januari 2013**, Nationale Onderwijstentoonstelling, Utrecht, <www.not-online.nl>
- 25 januari 2013**, Dag van Taal, Kunst en Cultuur, Groningen, <tiny.cc/ltn-ktc>
- 25 januari 2013**, Good Practice Day Talen, Leiden, <www.iclon.leidenuniv.nl>
- 15 – 17 februari 2013**, Festival Mooie Woorden, Utrecht, <www.festivalmooiewoorden.nl>
- 8 – 9 maart 2013**, 12e Nationaal Congres Duits, Lunteren
- 14 maart 2013**, Dag van de Literatuur 2013, Rotterdam, <www.dagvandeliteratuur.nl>
- 15 maart 2013**, Nationaal Congres Engels, Ede, <www.nationaalcongresengels.nl>
- 22 – 23 maart 2013**, Congres Frans, Noordwijkerhout, <www.congresfrans.nl>
- 18 april 2013**, Dag van de Duitse Taal, <www.machmit.nl>
- 23 mei 2013**, De Taal van Couperus, Den Haag, <www.louiscouperus.nl>

binnenkort

Professionele communicatieve vaardigheden in het academisch onderwijs

Op vrijdag 18 januari 2013 vindt in Groningen de negende expertmeeting van het NACV plaats (Netwerk Academische Communicatieve Vaardigheden). De titel van de expertmeeting 2013 is ‘Genres in context: Professionele communicatieve vaardigheden in het academisch onderwijs’. De expertmeeting is bedoeld voor professionalisering: het uitwisselen van ervaringen met als doel het bevorderen van de onderwijskwaliteit.

Er is een aantrekkelijk programma met een breed aanbod aan lezingen en workshops over recente ontwikkelingen in het onderwijs in academische communicatieve vaardigheden. De *pre-conference-workshop* en *keynote* worden verzorgd door Otto Kruse (hoofd van het Centre for Professional Writing aan de Zurich University of Applied Linguistics). Kruse is expert op het gebied van academisch schrijven, schrijfculturen, schrijven en kritisch denken.

Voor meer informatie, zie <www.nacv.nl>.

NOT 2013

De Nationale Onderwijstentoonstelling (NOT) is de grootste vakbeurs voor professionals in het primair en voortgezet onderwijs, en het mbo. Nergens anders is er zo’n compleet aanbod: ruim vijfhonderd exposanten presenteren het nieuwste uit de markt. Multimediale ontwikkelingen, veiligheid, nieuwe relevante software, ‘groen’ onderwijs en hoe om te gaan met multitaskende leerlingen en ‘infobesitas’: de NOT kent de trends.

Dit jaar wordt de NOT gehouden van 22 tot en met 26 januari, wederom in de Jaarbeurs in Utrecht. Voor meer informatie, zie <www.not-online.nl>.

Tweede Dag van de Duitse Taal

Na de succesvolle Dag van de Duitse Taal in april 2012 zal de Actiegroep Duits in 2013 opnieuw een dag in het teken van de meest gesproken moedertaal van Europa organiseren. Op donderdag 18 april 2013 worden scholen, bedrijven en particulieren weer aangemoedigd om eigen acties uit te voeren. Deze kunnen van tevoren op de website <www.machmit.nl> worden aangemeld.